

УДК 378(1-87)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-12\(58\)-737-749](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-12(58)-737-749)

Золотарьова Ірина Олександрівна кандидат економічних наук доцент професор кафедри інформаційних систем, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця; член Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти; Національний експерт з реформування вищої освіти Програми ЄС Еразмус+, м. Харків, <https://orcid.org/0000-0002-1553-2849>.

Луговий Володимир Іларіонович доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, головний науковий співробітник, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, Національний експерт з реформування вищої освіти Програми ЄС Еразмус+, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0003-1650-066X>.

Таланова Жаннета Василівна доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, головний науковий співробітник, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України; проєктний менеджер з аналітики, Національний Еразмус+ офіс в Україні, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0003-4007-2677>.

Шаров Олег Ігорович кандидат фізико-математичних наук, доцент, генеральний директор Директорату вищої освіти та освіти дорослих, Міністерство освіти і науки України; Національний експерт з реформування вищої освіти Програми ЄС Еразмус+, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0002-0151-2265>.

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ОСНОВІ СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОГО ПІДХОДУ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Анотація. Невід'ємною складовою процесу євроінтеграції України є інтеграція вищої освіти до Європейського простору вищої освіти на основі цінностей, принципів та інструментів Болонського процесу, серед яких якість, інклюзія, цифровізація вбачаються ключовими в умовах надзвичайних викликів для України. Римське та Тиранське комюніке встановлюють за мету побудову до 2030 року інклюзивного, інноваційного та взаємопов'язаного ЄПВО через усунення бар'єрів для доступу недостатньо представлених і знедолених груп в суспільстві, спрямування та моніторинг інклюзивної освіти задля сприяння соціальній справедливості та згуртованості. У статті зазначено, що в Україні затверджено низку стратегічних і нормативних документів згідно з політиками ЄС щодо інклюзивної освіти, однак не розроблено механізмів їх імплементації. Зазначено, що системний підхід до забезпечення інклюзивності передбачає

перехід від дефіцитного мислення до визнання культурного капіталу всіх студентів, забезпечення прозорості доступу до інформації, безперервний критичний інституційний діалог та дії, щоб гарантувати, що кожен студент може отримати користь від вищої освіти на основі рівності та поваги. На основі публікацій та матеріалів міжнародного семінару, присвяченого проблемі розвитку інклюзивного освітнього середовища в умовах надзвичайних ситуацій, виявлено, що підходи до створення інклюзивного освітнього контенту та середовища ґрунтуються на використанні Універсального дизайну для навчання та побудові індивідуальних освітніх траєкторій. Система Універсального дизайну для навчання охоплює такі блоки: залученість через мотивацію та підтримку студентів для підвищення автономності, зменшення тривожності та стресу, зберігаючи при цьому складність контенту; представлення інформації різними способами, щоб усі студенти мали до неї доступ, для усунення бар'єрів у мові, форматі або сенсорному доступі, для розроблення культурно та контекстуально релевантного контенту; дія та вираження для забезпечення студентам можливості демонструвати знання різними способами, для надання підтримки щодо планування, організації та саморегуляції, для забезпечення гнучкості оцінювання без шкоди для ретельності. Окреслено три ключові напрями для імплементації Універсального дизайну для навчання в надзвичайних ситуаціях: забезпечення інклюзивності в надзвичайних ситуаціях, підтримка психічного здоров'я, травмостійка педагогіка. Запропоновані положення можуть слугувати засадами для розроблення інструментів і механізмів імплементації положень українського законодавства щодо інклюзивного освітнього середовища в умовах надзвичайних ситуацій в контексті забезпечення якості та доступності вищої освіти, а також євроінтеграції.

Ключові слова: інклюзивне освітнє середовище, студентоцентрований підхід, індивідуальна освітня траєкторія, Універсальний дизайн для навчання, цифрові інструменти.

Zolotaryova Iryna PhD in Economics, Associated Professor, Professor of the Information Systems Department, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Member of the National Agency for Higher Education Quality Assurance (NAQA); Higher Education Reform Expert, EU Erasmus+ Programme, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0002-1553-2849>

Lugovyi Volodymyr Doctor of Sciences (Dr. Hab.) in Education, Professor, Chief Researcher, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine; Higher Education Reform Expert, EU Erasmus+ Programme, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0003-1650-066X>.

Talanova Zhanneta Doctor of Sciences (Dr. Hab.) in Education, Professor, Chief Researcher, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine; National Erasmus+ Office – Ukraine, Project Manager on Analytics, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0003-4007-2677>.

Sharov Oleg PhD in Physics and Mathematics, Associated Professor, Director General of the Directorate for Higher and Adult Education, Ministry of Education and Science of Ukraine; Higher Education Reform Expert, EU Erasmus+ Programme, <https://orcid.org/0000-0002-0151-2265>

DEVELOPMENT OF AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT BASED ON STUDENT-CENTERED APPROACH UNDER THE EMERGENCIES

Abstract. An integral part of Ukraine's European integration process is the integration of higher education into the European Higher Education Area based on the values, principles and tools of the Bologna Process, among which quality, inclusion, digitalization are seen as key in the context of extraordinary challenges for Ukraine. The Rome and Tirana Communiqués set the goal of building an inclusive, innovative and interconnected EHEA by 2030 by removing barriers to access for underrepresented and disadvantaged groups in society, guiding and monitoring inclusive education to promote social justice and cohesion. The article notes that a number of strategic and regulatory documents have been approved in Ukraine in accordance with EU policies on inclusive education, but mechanisms for their implementation have not been developed. It is noted that a systemic approach to ensuring inclusion involves moving from scarcity thinking to recognizing the cultural capital of all students, ensuring transparency of access to information, continuous critical institutional dialogue and action to ensure that every student can benefit from higher education on the basis of equality and respect. Based on publications and materials from the TAM International seminar on developing an inclusive educational environment under the emergencies, it was found that approaches to creating inclusive educational content and environments are based on the use of Universal Design for Learning and building individual educational pathways. The Universal Design for Learning system includes the following blocks: engagement through motivation and support of students to increase autonomy, reduce anxiety and stress, while maintaining the complexity of the content; presenting information in different ways so that all students have access to it, to remove barriers in language, format or sensory access, to develop culturally and contextually relevant content; action and expression to provide students with the opportunity to demonstrate knowledge in different ways, to provide support for planning, organization and self-monitoring, to ensure flexibility of assessment without compromising rigor. Three key areas for the implementation of Universal Design for Learning under the emergencies are outlined: ensuring inclusivity in emergencies, supporting mental health, and trauma-informed pedagogy. The proposed provisions can serve as a basis for developing tools and mechanisms for implementing the provisions of Ukrainian legislation on inclusive educational environments under the emergencies in the context of quality assurance and accessibility of higher education, as well as European integration.

Keywords: inclusive educational environment, student-centered approach, individual educational pathway, Universal Design for Learning, digital tools.

Постановка проблеми. Європейська інтеграція визначена Українською державою як пріоритет суспільного розвитку, що формує високі вимоги до національних політик, правового поля та інститутів держави. Невід'ємною складовою цього процесу є інтеграція вищої освіти України до Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) на основі цінностей, принципів та інструментів Болонського процесу, серед яких якість, інклюзія, цифровізація вбачаються ключовими в умовах надзвичайних викликів для України – спочатку пандемія COVID-19, потім широкомасштабне російське військове вторгнення та війна, що триває, а наслідком є загибель та інвалідність військових і цивільних, зокрема молоді та дітей, загальна мобілізація, переміщення мільйонів українських громадян в західні регіони України і за кордон, руйнування та пошкодження інфраструктури закладів вищої освіти тощо. Зазначені обставини та виклики змінюють якісний склад як студентів, так і викладачів, та вимагають змін у побудові освітнього середовища, відкритого та доступного для усіх категорій учасників освітнього процесу.

Євроінтеграція вищої освіти України обумовлена політиками та стратегіями ЄС та ЄПВО, що визначаються ключовими документами міністерських конференцій. Римське комюніке 2020 встановлює за мету побудову до 2030 року інклюзивного, інноваційного та взаємопов'язаного ЄПВО, де кожен студент матиме рівний доступ до вищої освіти та отримуватиме повну підтримку у завершенні навчання; де запроваджено нові, краще узгоджені методи та практики навчання, викладання та оцінювання, тісно пов'язані з дослідженнями; де спільні рамки та інструменти сприятимуть і посилюватимуть міжнародну співпрацю та реформи, обмін знаннями та мобільність персоналу та студентів [1]. Тиранське комюніке 2024 продовжує ідею інклюзивності ЄПВО та зазначає, що доступ і завершення навчання для всіх досягатиметься через усунення бар'єрів для доступу недостатньо представлених і знедолених груп в суспільстві, забезпечення рамки соціального виміру передбачає спрямування та моніторинг інклюзивної освіти задля сприяння соціальній справедливості та згуртованості, добробут студентів забезпечується шляхом врахування взаємопов'язаних фізичних, психологічних, соціальних та економічних аспектів для успіху студентів, підтримка біженців та переміщених осіб забезпечується через усунення бар'єрів для зарахування та визнання кваліфікацій [2]. Також положення ЄПВО чітко пов'язані з Європейською Зеленою Угодою (Green Deal) та Цілями стійкого розвитку (SDGs), що передбачає сприяння розвитку «зелених» і цифрових компетентностей, підтримку «зелених» трансформацій, заохочення до інституційної стійкості, зв'язок з планами ЄС щодо відновлення та стійкості, якісну освіту, зменшення нерівності, гендерну рівність, міцне здоров'я та благополуччя, партнерство для досягнення Цілей.

В Україні затверджено низку стратегічних і нормативних документів, що втілюють основні положення політик ЄС щодо інклюзивної освіти: Порядок організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти [3], Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [4], Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки [5], Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року [6]. Усі ці документи потребують розроблення системних підходів, дієвих інструментів і механізмів для реалізації їх положень. Отже, визначення науково обґрунтованих засад розвитку інклюзивного освітнього середовища на основі студентоцентрованого підходу в умовах надзвичайних ситуацій постає актуальним дослідницьким завданням в контексті забезпечення якості та доступності вищої освіти, а також євроінтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти формування та розвитку інклюзивного освітнього середовища, питання реалізації студентоцентрованого підходу висвітлюються такими ученими як Gregersen-Hermans J., Biesta G., Marshall T., Morris R., Perry T., Wardle L., Pointon-Haas J., Waqar L., Upsher R., Foster J., Byrom N., Oates J., Sewell A., Kennett A., Pugh V., Аріщенко А., Колупаєва А., Таранченко О., Шевчук Г. Однак впровадження інклюзивного освітнього середовища на основі студентоцентрованого підходу у вищій освіті в умовах надзвичайних ситуацій системно не розглядалося.

Мета статті – дослідження особливостей та визначення основних засад розвитку у вищій освіті інклюзивного освітнього середовища на основі студентоцентрованого підходу в умовах надзвичайних ситуацій.

Виклад основного матеріалу. Концепт студентоцентрованого навчання в Україні динамічно змінюється відповідно до мейнстріму трансформації Європейського простору вищої освіти. У 2019 р. в Законі України «Про вищу освіту» було закріплене нове визначення, яка стало підставою для низки законодавчих та регуляторних ініціатив: студентоцентроване навчання – підхід до організації освітнього процесу, що передбачає заохочення здобувачів вищої освіти до ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу; створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів вищої освіти, зокрема надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії; побудову освітнього процесу на засадах взаємної поваги і партнерства між учасниками освітнього процесу [7].

Системна модернізація у вищій освіті продовжилася в 2024 р. на основі змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу. Ідеологія індивідуальної освітньої траєкторії у вищій освіті полягає у формуванні персонального шляху реалізації особистісного потенціалу здобувача вищої освіти, що ґрунтується на виборі студентом освітніх програм, суб'єктів освітньої діяльності, що їх реалізують, форм і строку здобуття освіти, освітніх компонентів. У вищій освіті індивідуальна освітня траєкторія включає, зокрема, послідовність здобуття освітніх кваліфікацій,

академічну мобільність, визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та інформальної освіти тощо. Індивідуальна освітня траєкторія формується здобувачем вищої освіти з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду [7].

Сприяння упровадженню фундаментальних цінностей вищої освіти відбувається різними шляхами: академічна автономія – через лібералізацію стандартів вищої освіти з «нерегульованих» спеціальностей, академічна свободи – через комплекс інструментів індивідуалізації освітньої траєкторії студентів, академічна доброчесність – через участь студентів і викладачів в управлінні закладами вищої освіти. Важливими новаціями в підтримці інклюзивного національного простору вищої освіти стали особистісно-орієнтоване навчання, підвищення рівня суб'єктності студента, удосконалення механізмів акредитації. Також сформовано інструменти студентоцентрованого підходу, а саме.

Індивідуалізація:

- більше можливостей формувати унікальний набір компетентностей завдяки інструментам індивідуальної освітньої траєкторії,
- лібералізація темпу навчання: 30-80 кредитів ЄКТС на рік,
- міждисциплінарні освітні програми на всіх рівнях вищої освіти, бюджетні місця, перехід з таких програм на традиційні,
- визнання результатів навчання, здобутих у вищій та фаховій перед-вищій освіті, за програмами академічної мобільності, у неформальній та інформальній освіті,
- розвиток і підтримка спільних освітніх програм і спільних (подвійних) дипломів.

Стандарти вищої освіти:

- наступне покоління стандартів на компетентнісній основі,
- ключова лібералізація: відмова від нормативного змісту підготовки в термінах результатів навчання, крім «регульованих» спеціальностей,
- ідентифікація через опис предметної області спеціальності,
- залучення стейкгоल्дерів, державних замовників до підготовки пропозицій, включення протоколів врахування пропозицій до стандартів,
- додаткові вимоги та обмеження по формах здобуття вищої освіти при створенні міждисциплінарних освітніх програм.

Регульованість спеціальностей:

- стандарт вищої освіти задає фіксований перелік освітніх програм і програмні результати навчання за ними, додаткові вимоги до правил прийому, структури освітньої програми, організації освітнього процесу та атестації здобувачів вищої освіти,
- вільний вибір студентами освітніх компонентів обмежується 10 % від обсягу кредитів ЄКТС освітньої програми,
- міждисциплінарні освітні програми не можуть стосуватися «регульованих» спеціальностей.

Важливі аспекти зазначених змін:

- мінімальний обсяг навчальних занять в одному кредиті ЄКТС за денною/дуальною формами здобуття вищої освіти ≥ 10 годин (бакалавр), ≥ 8 год. (магістр, доктор філософії),
- інформація про міждисциплінарність освітньої програми подається також у Додатку до диплому (зміна структури документів про вищу освіту),
- розрахунковий строк навчання за іншими, крім денної/дуальної, формами здобуття вищої освіти, може збільшуватися до 25 % [8].

Ураховуючи вище зазначені положення, важливо розглянути основні засади розвитку інклюзивного освітнього середовища на основі студентоцентрованого підходу в умовах надзвичайних ситуацій в контексті забезпечення якості та доступності вищої освіти.

Інклюзивне навчання передбачає вищу освіту, яка розглядає студентів як партнерів та активних суб'єктів, які мають внутрішню мотивацію. Інклюзивність – це не проблема, яку потрібно вирішити, а постійний критичний діалог за участю всіх зацікавлених сторін [9].

Системний підхід до забезпечення інклюзивності передбачає перехід від дефіцитного мислення до визнання культурного капіталу всіх студентів, забезпечення прозорості доступу до інформації та чутливості до (не)навмисних прихованих повідомлень, рівність у владі та впливі, участь, представництво, прийняття рішень, співтворчість, безперервний критичний інституційний діалог та дії, щоб гарантувати, що кожен студент може отримати користь від вищої освіти на основі рівності та поваги.

Підходи до створення інклюзивного освітнього контенту та середовища ґрунтуються на використанні Універсального дизайну для навчання, що враховує аксіому: жоден студент не є однаковим. Отже, постає низка питань, на які необхідно знайти відповіді для створення інклюзивного освітнього контенту та середовища: як розробити освітнє середовище, що передбачає мінливість та усуває бар'єри, щоб усі студенти могли досягти успіху, як можна розвинути студента, щоб він був цілеспрямованим і рефлексивним, винахідливим та автентичним, а також стратегічним та орієнтованим на дії.

Система Універсального дизайну для навчання охоплює такі блоки:

- залученість – варіанти дизайну для мотивації та підтримки інтересу всіх студентів, для підвищення актуальності та автономності, для зменшення тривожності та стресу, зберігаючи при цьому складність контенту;
- представлення – варіанти дизайну для представлення інформації різними способами, щоб усі студенти мали до неї доступ, для усунення бар'єрів у мові, форматі або сенсорному доступі, для розроблення культурно та контекстуально релевантного контенту;
- дія та вираження – варіанти дизайну для забезпечення студентам можливості демонструвати знання різними способами, для надання підтримки щодо планування, організації та саморегуляції, для забезпечення гнучкості оцінювання без шкоди для ретельності [10].

Інтегрований підхід до факторів, що сприяють студентоцентрованому навчанню, охоплює комплекс дій задля певного результату, що представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Інтегрований підхід до факторів,
що сприяють студентоцентрованому навчанню [9]**

<i>Операційний елемент</i>	<i>Результат</i>	<i>Діяльність</i>
Доступ	Базові умови	Забезпечення того, щоб усі студенти могли сприймати матеріали й середовище та взаємодіяти з ними
Підтримка	Навчальна стратегія	Створення рамок для навчання за допомогою інструментів, стратегій та зворотного зв'язку
Виконавча функція	Когнітивні здібності студента	Розвиток навичок з постановки цілей, планування, організації та самоконтролю

Універсальний дизайн для навчання як процес – це певний цикл взаємопов'язаних дій: (1) визначення характеристик студентів та освітнього контексту – (2) визначення цілей викладання і навчання – (3) ідентифікація потенційних бар'єрів для навчання – (4) ідентифікація універсальних форм підтримки – (5) використання рекомендацій Універсального дизайну для проектування навчання – (6) викладання і навчання, оцінювання, перегляд напрацювань – (1).

Наслідками Універсального дизайну для навчання для розроблення та реалізації освітніх програм є перехід від:

фокусу на дисциплінарному контенті до потреб, умов та дій студентів, навчання, заснованого на змісті, до навчання, заснованого на компетентностях,

викладача як «вартового» знань і ступенів до коуча та ментора,

викладача як експерт до рефлексивного практика,

контролю викладача до віри у внутрішню мотивацію студента,

підсумкового оцінювання до оцінювання як навчання,

студентів як споживачів до студентів як агентів їх власного навчання [9].

Наведемо деякі приклади студентоцентрованих методів і форматів. Емпіричний метод – придатний для онлайн- та гібридних платформ, узгоджений з Універсальним дизайном для навчання: навчання, орієнтоване на вирішення проблем, навчання на основі пізнання природи, перевернутий клас, спільне онлайн-навчання, групова робота, навчання на основі викликів або кейсів, навчання та стажування, засновані на залученні громади, тренінги з розвитку навичок і практична робота, віртуальні обміни.

Наявні три ключові напрями для імплементації Універсального дизайну для навчання в надзвичайних ситуаціях: забезпечення інклюзивності в надзвичайних ситуаціях (гнучка навчальна траєкторія, увага на мінливість студентів, їх

схильності до різноманітності та змін), підтримка психічного здоров'я (безпечне навчальне середовище, зменшення стресу та тривожності), травмостійка педагогіка з особливою увагою до природи як цілющої сили (розширення можливостей студента, сприяння його залученості). Розглянемо більш детально деякі аспекти цих ключових напрямів [9].

Забезпечення інклюзивності в надзвичайних ситуаціях передбачає реалізацію таких складових. *Забезпечення різних засобів доступу та залучення*: онлайн; гібрид; радіо, ТВ, гнучкість пристроїв (контент, який працює на мобільних телефонах, а не лише на ноутбуках), онлайн-середовище для спільного навчання (надання матеріалів для завантаження, оновлення на основі SMS та друкованих пакетів для студентів без стабільного інтернету, використання субтитрів, транскриптів і документів, зручних для читання з екрана). *Надання пріоритету гнучкості у відвідуванні занять*: асинхронне забезпечення, записи (навчання в різний час з урахуванням проблем, пов'язаних з переміщенням або безпекою, альтернативні завдання (наприклад, письмова рефлексія/ аудіозапис), щоб зменшити стрес і підвищити автономію у навчанні). *Урізноманітнення представлення контенту*: текстові, аудіо, візуальні ресурси; вибір діяльності та альтернативні навчальні завдання (надання текстових, аудіо та візуальних ресурсів для вибору студентами для їхнього контексту, використання місцевих і знайомих контекстів для збереження актуальності під час криз, розбиття змісту на фрагменти, менші, керовані частини, щоб зменшити когнітивне перевантаження). *Використання досвіду студентів*: залучення студентів, цінуючи їхній внесок. *Гнучкість щодо оцінювання та зворотнього зв'язку*: зосередження на формульованому зворотному зв'язку, на тому, що пройшло добре, та на пропозиціях щодо покращення (альтернативні оцінювання: дозвіл на усні презентації, портфоліо або подання проєктів замість обмежених у часі іспитів; подовжені терміни: встановлення пільгових періодів та уникання негативних наслідків за прострочення; безперервний зворотний зв'язок: використання коротких, формуючих циклів зворотного зв'язку замість тестів).

Підтримка психічного здоров'я передбачає таке: *вбудовування підтримки саморегуляції* (включення підказок для усвідомленості та поради щодо зниження стресу); *активності для рефлексії* (щотижневі журнали, перевірки або дискусійні форуми для емоційного спілкування), *мережі підтримки однолітків* (заохочення до спільного навчання та віртуальних навчальних груп для зменшення ізоляції, мережі друзів); *можливості наставництва та консультування* (низький поріг прояву певного стану зі швидкими реакціями на них і можливостями направлення для спеціалізованої допомоги); *безпечні канали комунікації* (забезпечення конфіденційних способів для студентів ділитися труднощами та викликами).

Травмостійка педагогіка включає такі елементи: *травматично-орієнтовані перевірки* (початок занять з необов'язкових перевірок самопочуття або вправ на заземлення); *мультисенсорне навчання* (навчальні заходи на основі спільноти та

природи); *розповіді історій та мистецтво* (підтвердження досвіду студентів і заохочення самовираження); *довірливість і прозорість* (чітке повідомлення про очікування; уникнення несподіванок).

Побудова індивідуальної освітньої траєкторії студента на основі студенто-центрованого підходу з використанням цифрових інструментів є важливим чинником розвитку інклюзивного освітнього середовища в умовах надзвичайних ситуацій.

Дорожня карта для побудови індивідуальної освітньої траєкторії [9]:

- визначення результатів навчання програми, навчальної дисципліни, модуля – рівень освітньої програми;
- встановлення способу та критеріїв оцінювання – рівень освітньої програми
- створення навчального плану (доцільні та здійсненні види навчальної діяльності – студент/викладач; встановлення ключових етапів і планування – студент; коригування за потреби – студент/викладач);
- залучення до навчання (індивідуальна та спільна навчальна діяльність – студент; регулярний зворотний зв'язок та рефлексія через портфоліо/ особистий кабінет – студент/колеги/викладач);
- оцінювання (узгодження готовності до підсумкового оцінювання – студент/викладач).

Цифрові інструменти необхідні для побудови індивідуальної траєкторії в умовах надзвичайних ситуацій, але наявні певні виклики для високоякісних цифрових інструментів: зв'язок/підключення (забезпечення доступу до Інтернету, навчальних ресурсів і матеріалів); технології (забезпечення інтерактивності в онлайн/гібридних форматах, платформи, ширококутні/ стежучі камери, високоякісні мікрофони та динаміки); цифрова грамотність студентів та викладачів (ефективне використання платформ дистанційного навчання, тренінги з технологій і технічних навичок, з медіаграмотності та онлайн-безпеки, протокол щодо етичної та відповідальної поведінки в Інтернеті та на заняттях).

Наведемо приклади цифрових інструментів для різних цілей викладання і навчання, зокрема для: взаємодії та співпраці (Padlet, Mentimeter, Jam Board Zoom, Teams, Google Meet); мозкового штурму (Miro, Notion, Trello); управління навчанням (Moodle, Canvas); оцінювання (Mahara, TurnitIn, FeedbackFruits).

Отже, потрібен системний підхід з урахуванням зазначених вище складових і контекстів, зміна мислення освітян для успішного розвитку інклюзивного освітнього середовища на основі студентоцентрованого підходу в умовах надзвичайних ситуацій. Успішні практики реалізації такого підходу демонструє низка проєктів СВНЕ Програми ЄС Еразмус+, зокрема «Забезпечення академічної свободи та інклюзії шляхом цифровізації (Providing of Academic Freedom and Inclusion through Digitalization, AFID). Метою проєкту є посилення академічної свободи та залученості студентів і викладачів шляхом створення та використання мультиінституційного інклюзивного віртуального кампусу,

доступного для різних користувачів і орієнтованого на широкий вибір цифрових навчальних дисциплін. Серед досягнутих результатів проєкту: мультиінституційний інклюзивний віртуальний кампус (VIC) <https://vic.hneu.edu.ua/>; силабуси 3 інклюзивних курсів; методичні рекомендації з цифрового навчання за допомогою VIC для викладачів і студентів; комплект тренінгових матеріалів з впровадження інклюзивності в онлайн освіті. До сильних сторін слід віднести доступні функції інклюзивності (субтитри, багатомовні матеріали, візуальне узагальнення контенту), чітку та логічну структуру навчальних матеріалів, ефективну взаємодію викладача та студента, покращення цифрової грамотності серед усіх зацікавлених сторін. Серед проблемних питань – періодичні технічні труднощі (підключення, навігація по платформі), потреба в більш персоналізованій підтримці), не вдалося розрахувати підсумкову оцінку за курс за допомогою MS Teams, неможливість реалізувати всі типи питань за допомогою Microsoft Teams + MS Forms. Проєкт надав можливість на практиці виявити шляхи удосконалення напрацьованих підходів до розвитку інклюзивного освітнього середовища [8].

Висновки. В Україні в основному створено нормативно-правову базу розвитку інклюзивного освітнього середовища на основі студентоцентрованого підходу, але не розроблено інструменти та механізми імплементації складових такого середовища в умовах надзвичайних ситуацій в контексті забезпечення якості та доступності вищої освіти, а також євроінтеграції. Науково обґрунтовані засади для створення відповідних інструментів і механізмів на інституційному та національному рівнях, представлені в статті, ґрунтуються на використанні Універсального дизайну для навчання та включають інтегрований підхід до факторів, що сприяють студентоцентрованому навчання, студентоцентровані методи і формати, компоненти ключових напрямів для імплементації Універсального дизайну для навчання в надзвичайних ситуаціях, дорожню карту для побудови індивідуальної освітньої траєкторії, цифрові інструменти, необхідні для побудови індивідуальної траєкторії в умовах надзвичайних ситуацій. Перспективи подальших розвідок щодо проблеми розвитку інклюзивного освітнього середовища на основі студентоцентрованого підходу в умовах надзвичайних ситуацій полягають у дослідженні цифрового виміру такого середовища, адаптивності побудови індивідуальної освітньої траєкторії з урахуванням інклюзії, впливів надзвичайних ситуацій на викладання і навчання та якість вищої освіти.

Література:

1. Rome Ministerial Communiqué 2020. URL: https://ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf.
2. Tiran Ministerial Conference 2024. URL: <https://ehea.info/Download/Tirana-Communique.pdf>.
3. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти: постанова КМУ від 10.07.2019 р. № 635. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-%D0%BF#Text>.

4. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження КМУ від 14.04.2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>.

5. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки: розпорядження КМУ від 23.02.2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>.

6. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки: розпорядження КМУ від 7.06.2024 р. № 527-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text>.

7. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

8. International Seminar “Development of an Inclusive Educational Environment Based on a Student-Centered Approach under the Emergencies” (TAM event, 7-8 October 2025). National Erasmus+ Office – Ukraine. URL: <https://erasmusplus.org.ua/news/mizhnarodnyj-seminar-rozvytok-inklyuzyvnoho-osvitnoho-seredovyshha-na-osnovi-studentooriyentovanogo-pidhodu-v-umovah-nadzvyhajnyh-sytuacij-tam-zahid-7-8-10-2025-r-onlajn-for/>.

9. Gregersen-Hermans J. Development of an Inclusive Educational Environment Based on a Student-Centered Approach under the Emergencies. *International Seminar “Development of an Inclusive Educational Environment Based on a Student-Centered Approach under the Emergencies”* (TAM event, 7-8 October 2025). National Erasmus+ Office – Ukraine. URL: <https://erasmusplus.org.ua/news/mizhnarodnyj-seminar-rozvytok-inklyuzyvnoho-osvitnoho-seredovyshha-na-osnovi-studentooriyentovanogo-pidhodu-v-umovah-nadzvyhajnyh-sytuacij-tam-zahid-7-8-10-2025-r-onlajn-for/>.

10. CAST (2024). Universal Design for Learning Guidelines version 3.0. URL: <https://udlguidelines.cast.org/>.

References:

1. Rome Ministerial Communiqué 2020. URL: https://ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf.

2. Tiran Ministerial Conference 2024. URL: <https://ehea.info/Download/Tirana-Communique.pdf>.

3. Pro zatverdzhennia Poradku organizatsii incluzyvnoho navchannia u zakladakh osvity: postanova KМУ vid 10.07.2019 № 635. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-%D0%BF#Text>.

4. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi strategii iz stvorennia bezbar'єrnoho prostoru v Ukraini na period do 2030: rozporiadzhennia KМУ vid 14.04.2021 № 366-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>.

5. Pro shvalennia Strategii rozvytku vyschoi osvity v Ukraini na 2022-2032 roky: rozporiadzhennia KМУ vid 23.03.2022 № 286-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>.

6. Pro shvalennia Natsionalnoi strategii rozvytku incluzyvnoho navchannia na period do 2029 roku ta zatverdzhennia operatsiynogo planu zakhodiv z ii realizatsii na 2024-2026 roky: rozporiadzhennia KМУ vid 7.06.2024 № 527-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text>.

7. Zakon Ukrainy «Pro vyschu osvitu». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

8. International Seminar “Development of an Inclusive Educational Environment Based on a Student-Centered Approach under the Emergencies” (TAM event, 7-8 October 2025). National Erasmus+ Office – Ukraine. URL: <https://erasmusplus.org.ua/news/mizhnarodnyj-seminar-rozvytok-inklyuzyvnoho-osvitnoho-seredovyshha-na-osnovi-studentooriyentovanogo-pidhodu-v-umovah-nadzvyhajnyh-sytuacij-tam-zahid-7-8-10-2025-r-onlajn-for/>.

9. Gregersen-Hermans J. Development of an Inclusive Educational Environment Based on a Student-Centered Approach under the Emergencies. *International Seminar “Development of an Inclusive Educational Environment Based on a Student-Centered Approach under the Emergencies”* (TAM event, 7-8 October 2025). National Erasmus+ Office – Ukraine. URL: <https://erasmusplus.org.ua/news/mizhnarodnyj-seminar-rozvytok-inklyuzyvnogo-osvitnogo-seredovyssha-na-osnovi-studento-oriyentovanogo-pidhodu-v-umovah-nadzvyhajnyh-sytuacij-tam-zahid-7-8-10-2025-r-onlajn-for/>

10. CAST (2024). Universal Design for Learning Guidelines version 3.0. URL: <https://udlguidelines.cast.org>).